

Leergebied Alfabetisering Nederlands tweede taal basiseducatie: uitgangspunten (2015)

INHOUD

1. SITUERING	2
2. DE SAMENHANG MET HET REFERENTIEKADER	2
2.1 Referentiekaders voor het alfabetiseren	2
2.2 Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen	3
2.3 Belang van metalinguïstisch en fonologisch bewustzijn	5
3. DE DOELGROEP	7
4. STRUCTURERING	8
4.1 Het leergebied	8
4.1.1 NT2 Alfa - Mondeling richtgraad 1 en schriftelijk richtgraad 1.1	8
4.1.2 NT2 Alfa - Mondeling richtgraad 1	8
4.1.3 Latijns schrift basiseducatie	8
4.2 De geactualiseerde opleidingsprofielen	9
4.3 Verkorte trajecten	10
5. DE LEESWIJZER	10
5.1 Domeinen en rollen	10
5.1.1 Domeinen	11
5.1.2 Rollen	11
5.2 Tekstkenmerken	12
5.3 Vaardigheden	12
5.3.1 Functionele taaltaken	12
5.3.2 Tekstsoorten en teksttypes	13
5.3.3 Verwerkingsniveaus	13
5.4 Ondersteunende elementen	14
5.4.1 Kennis	14
5.4.2 Strategieën	15
5.4.3 Attitudes	15
5.5 Vergelijking met het opleidingsprofiel NT2	15
5.5.1 Functionele basiscompetenties	15
5.5.2 Ondersteunende elementen	16

Uitgangspunten

1. SITUERING

De eerste opleidingsprofielen voor het leergebied Alfabetisering Nederlands tweede (Alfa NT2) taal werden goedgekeurd bij [Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de modulaire structuur van de leergebieden van de Basiseducatie](#) in 2007. Op 23 mei 2012 gaf de Federatie Centra voor Basiseducatie in samenwerking met de Stuurgroep Volwassenenonderwijs het startschot voor de actualisering en flexibilisering van dat leergebied. Na een bevraging van de sector bleek daar immers nood aan te zijn. De overheid verleende daartoe een gunstig advies bij de opportuniteitstoets 2012-2013.

Na een intensief proces diende de Stuurgroep volwassenenonderwijs ontwerpen van opleidingsprofielen Alfa NT2 en Latijns schrift in op 15 januari 2014. Binnen de geldende krijtlijnen kwamen deze ontwerpen grotendeels tegemoet aan de noden van de doelgroep.

In overleg met de overheid werd een derde opleiding toegevoegd aan het leergebied Alfa NT2 van de basiseducatie. Die opleiding is een alternatieve opleiding voor cursisten die niet tot technisch lezen en schrijven in het Nederlands komen.

2. DE SAMENHANG MET HET REFERENTIEKADER

In het decreet Volwassenenonderwijs van 15 juni 2007 (Art. 5; § 1) staat letterlijk:

‘De leergebieden alfabetisering Nederlands tweede taal en Nederlands tweede taal in de basiseducatie omvatten opleidingen die georganiseerd worden op het niveau richtgraad 1 van het Europese referentiekader voor vreemde talen’.

De niveaubeschrijving en –indeling in de alfabetiseringsopleidingen (Breakthrough en Waystage) verwijzen dan ook naar de gelijknamige niveaus uit het ‘Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen’ (ERK)¹.

2.1 Referentiekaders voor het alfabetiseren

Het is belangrijk te benadrukken dat het ERK vertrekt van gealfabetiseerde tweede taalleerders. Dat betekent dat het ERK niet beschrijft wat er nodig is om volwassenen te alfabetiseren, laat staan te alfabetiseren in de (tweede) taal die ze op dat moment aan het leren zijn.

Het alfabetiseringsluik in de opleidingen is gebaseerd op de ontwikkelingsdoelen van het kleuteronderwijs en de eindtermen van het lager onderwijs in Vlaanderen, de matrix NT1 basiseducatie en het Raamwerk Alfabetisering NT2 uit Nederland. In de inleiding van dat Raamwerk wordt het volgende gesteld:

¹ NEDERLANDSE TAALUNIE, *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment.* p. 7.

“Er bestaat geen Europees Raamwerk voor alfabetisering. Voor de Alfabetisering in het Nederlands als tweede taal, is het Raamwerk Alfabetisering NT2 ontwikkeld. Voor de ontwikkeling van het Raamwerk Alfabetisering NT2 is gebruik gemaakt van bestaande referentiekaders zoals het Raamwerk NT2 en de Blokkendoos, maar ook van alfabetiseringstheorieën en onderzoek dat op dit terrein is gedaan. Een uitgebreide verantwoording van de totstandkoming van het Raamwerk Alfabetisering vindt u in Stockmann (2004).

In het Raamwerk Alfabetisering worden drie niveaus beschreven: Alfa A, Alfa B en Alfa C. Het niveau Alfa C loopt parallel met niveau A1 van het Raamwerk NT2. Er worden dus twee niveaus onder A1 onderscheiden. Op elk niveau worden technische vaardigheden en functionele vaardigheden beschreven. Na het behalen van de niveaustap Alfa A beheerst men het alfabetisch principe. Na Alfa B kan men effectiever lezen en schrijven doordat clusters en morfemen als geheel gelezen en geschreven kunnen worden. Na C is het lezen en schrijven zodanig geautomatiseerd dat het in de verdere taalverwerving geen stagnaties meer veroorzaakt. Het Raamwerk Alfabetisering loopt door tot niveau Alfa C omdat het alfabetiseringsniveau op niveau Alfa B nog niet is voltooid. Als we dus de fout zouden maken te denken dat de alfacursisten na Alfa B met de geletterde cursisten mee kunnen in een groep op weg naar A1, dan lopen we het risico dat het leerproces zal stagneren omdat de alfacursist het proces van lezen en schrijven nog onvoldoende geautomatiseerd heeft.”²

De opleidingen Alfabetisering Nederlands tweede taal gaan ook uit van het principe dat voor anderstalige analfabeten een apart traject nodig is. Een deel van de cursisten zal na enkele modules NT2 Alfa kunnen doorstromen naar NT2, een ander deel zal richtgraad 1 volledig in NT2 Alfa doorlopen.

2.2 Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen

Hoewel het ERK vertrekt van gealfabetiseerde tweedetaalleerders, doet het wel een aantal uitspraken over de **noodzakelijke visuele, fonetische, fonologische en orthografische vaardigheden**. In het ERK staat onder meer dit:

“Om te schrijven moet de leerder:

- *de tekst kunnen opschrijven of typen (handmatige vaardigheden), of anderszins op schrift kunnen stellen.”*

“Om te lezen moet de leerder:

- *de geschreven tekst kunnen waarnemen (visuele vaardigheden);*
- *het schrift kunnen ontcijferen (orthografische vaardigheden);”³*

“Gebruikers van het Referentiekader zouden kunnen overwegen en, indien van toepassing, vermelden:

- *in welke mate welke vaardigheden vereist zijn voor de bevredigende uitvoering van de communicatieve taken die de leerder geacht wordt op zich te nemen,*

² Cito (2008). *Raamwerk Alfabetisering NT2*. Arnhem.

³ NEDERLANDSE TAALUNIE, *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. p. 86.

- welke vaardigheden mogen worden voorondersteld en welke zullen moeten worden ontwikkeld;
- welke naslagmiddelen de leerder doeltreffend zal moeten kunnen gebruiken.”⁴

In verband met algemeen fonetisch bewustzijn en vaardigheden stelt het ERK:

“Veel leerders, in het bijzonder volwassen studenten, merken dat hun vermogen om nieuwe talen uit te spreken wordt bevorderd door:

- *het vermogen om niet-vertrouwde geluiden en lettergreppatronen te onderscheiden en te produceren;*
- *het vermogen om niet-vertrouwde klankenreeksen waar te nemen en aaneen te schakelen;*
- *het vermogen om als luisteraar een ononderbroken geluidsstroom te interpreteren (d.w.z. te verdelen in afzonderlijke significante onderdelen) als een gestructureerde, betekenisvolle reeks fonologische elementen;*
- *begrip/beheersing van de processen van geluidswaarneming en -productie die van toepassing zijn op het leren van een nieuwe taal.*

*Deze algemene fonetische vaardigheden staan los van het vermogen om een bepaalde taal uit te spreken.”*⁵

“Gebruikers van het Referentiekader zouden kunnen overwegen en, indien van toepassing, vermelden:

- *of en, zo ja, welke maatregelen worden getroffen om het taal- en communicatiebewustzijn van de leerder te ontwikkelen;*
- *welke auditieve onderscheidingsvaardigheden en uitspraakvaardigheden de leerder zal moeten bezitten.”*⁶

Verder wordt er in het ERK nog aandacht besteed aan zes **linguïstische competenties**.⁷

Daarvan zijn de fonologische, orthografische en ortho-epische competenties cruciaal voor de volwassen analfabeete tweedetaalleerder omdat ze betrekking hebben op het leren lezen.

➔ **“Fonologische competentie heeft betrekking op kennis van en vaardigheid in de waarneming en productie van:**

- *de geluidseenheden (fonemen) van de taal en hun verschillende realiseringen in bepaalde contexten(allofonen);*
- *de fonetische kenmerken waardoor fonemen van elkaar verschillen (onderscheidende kenmerken, bijvoorbeeld stemhebbend, gerond, nasaal, plofklank);*
- *de fonetische samenstelling van woorden (lettergreepstructuur, volgorde van fonemen, nadruk, woordtoon);*
- *zinsfonetiek (prosodie)*
 - *klemtoon en ritme van de zin*
 - *intonatie;*

⁴ Ibidem, p. 88 (kadertekst)

⁵ Ibidem, p. 100

⁶ Ibidem, p. 100 (kadertekst)

⁷ Ibidem, vanaf p. 101

- *fonetische reductie*
 - *klinkerreductie*
 - *sterke en zwakke vormen*
 - *assimilatie*
 - *elisie.*" ⁸

- ➔ **“Orthografische competentie** heeft betrekking op kennis van en vaardigheid in de waarneming en productie van de symbolen waaruit geschreven teksten zijn samengesteld. De schrijfsystemen van alle Europese talen zijn gebaseerd op het alfabetische beginsel, hoewel er andere talen zijn die een ideografisch (logografisch) beginsel hanteren (zoals het Chinees), of een consonantisch beginsel (zoals het Arabisch). Voor alfabetische systemen moeten leerders het volgende kennen en kunnen waarnemen en produceren:
 - *de vormen van letters in gedrukte en geschreven vorm, in hoofdletters en kleine letters;*
 - *de juiste spelling van woorden, met inbegrip van herkende verkorte vormen;*
 - *leestekens en hun gebruiksconventies;*
 - *typografische conventies en varianten van lettertypen en dergelijke;*
 - *veelgebruikte logografische tekens (zoals @, &, \$, enz.)”* ⁹

- ➔ **“Ortho-epische competentie:** Omgekeerd moeten taalgebruikers die een voorbereide tekst moeten voorlezen of in een gesprek woorden moeten gebruiken die zij voor het eerst tegenkomen in geschreven vorm, in staat zijn een correcte uitspraak voort te brengen op basis van de geschreven vorm. Hiervoor kan vereist zijn:
 - *kennis van spellingconventies*
 - *het vermogen om een woordenboek te raadplegen en kennis van de conventies die daarin worden gebruikt om de uitspraak weer te geven*
 - *kennis van de gevolgen van geschreven vormen, in het bijzonder leestekens, voor frasering en intonatie*
 - *het vermogen om dubbelzinnigheden (homoniemen, syntactische ambiguïteit, enz.) correct te interpreteren in het licht van de context”* ⁹

Daarnaast wordt in het ERK gesproken over **taal- en communicatiebewustzijn** als belangrijke factor in het taalleren.¹⁰ De bovenstaande elementen kregen in het nieuwe voorstel van opleidingsprofielen NT2 Alfa een plaats onder de lees- en schrijfvoorwaarden en het technisch lezen en schrijven.

2.3 Belang van metalinguïstisch en fonologisch bewustzijn

Specifiek voor deze doelgroep is dat de mondelinge taalvaardigheid in het Nederlands nog erg beperkt is. Deze cursisten zijn daardoor meestal nog niet vertrouwd met de klanken en mogelijke klankcombinaties. Er kan bijgevolg niet voor iedereen van uitgegaan worden dat lezen tot een inzicht in het verband tussen grafemen en fonemen leidt. Voor deze cursisten

⁸ Ibidem, p. 108

⁹ Ibidem, p. 109

¹⁰ Ibidem, p. 99.

is voldoende aandacht voor spraakklanken cruciaal om te leren lezen. Daarom worden er ook basiscompetenties geformuleerd op het niveau van de individuele spraakklanken. Het fonologisch bewustzijn ontwikkelen is immers erg belangrijk omdat het een sterke voorspeller is van het succes bij technisch lezen en schrijven.

Kleuters ontdekken dat zinnen uit woorden bestaan en woorden uit lettergrepen. Door met bepaalde klanken in woorden te spelen zoals eindrijm (jas en was) en beginrijm worden ze zich bewust van klanken. Dit is het fonologische bewustzijn. Enerzijds hebben kinderen die spraakklanken kunnen onderscheiden in woorden (de meest abstracte vorm van fonologisch bewustzijn) de meeste kans om goede lezers te worden. Anderzijds is echter ook aangetoond dat leren lezen zelf het fonologisch bewustzijn verscherpt: door te leren dat letters (grafemen) spraakklanken (fonemen) representeren, leren kinderen vanzelf focussen op die spraakklanken. M.a.w. bewustzijn van spraakklanken leidt niet enkel tot lezen, lezen leidt ook tot een inzicht of een scherper inzicht in het verband tussen letters en klanken. Uiteraard beheersen kinderen die in hun moedertaal gealfabetiseerd worden die taal mondeling al voor een heel groot deel.

Vooraleer kinderen leren lezen, moet er ook een mate van metalinguïstisch bewustzijn aanwezig zijn. Kinderen moeten los kunnen komen van de betekenis van een woord om er een uitspraak over te doen. De vraag “Wat is het langste woord, ‘trein’ of ‘lieveheersbeestje?” is een vraag die betrekking heeft op de geschreven vorm van begrippen, niet op de inhoud. Dat metalinguïstische bewustzijn is noodzakelijk om naar de alfabetische fase van het leesproces over te gaan. In deze fase draait het nl. alleen nog om de klanken in een woord en de geschreven vorm ervan. Hiervoor moet men kunnen loskomen van de betekenis van een woord.

Het fonologische en metalinguïstische bewustzijn wordt ontwikkeld in de voorschoolse fase. Kinderen krijgen veel tijd om naar de taal te luisteren, klanken te onderscheiden in de taal en taal te verbinden aan concrete voorwerpen en situaties. (Ter vergelijking: op 18 maanden kan een kind 50 woorden produceren en begrijpt het 150 woorden. Elke week komen daar 10 tot 20 woorden bij waarvan ongeveer 2/3 receptief beheerst wordt). De woorden worden uitgebreid tot zinnen en de woordenschat wordt steeds specifiek. In deze fase doen kinderen ook al ervaringen op met geschreven taal.

Kinderen ontdekken dat:

- je met geschreven taal iets kunt vertellen
- er een relatie bestaat tussen gesproken en geschreven taal
- boeken, brieven, logo's, etiketten en krabbels bedoeld zijn om iets te zeggen, om iets te vertellen
- je met geschreven taal iets kunt vastleggen en onthouden
- gesproken taal kan worden opgeschreven en dat geschreven taal kan worden uitgesproken.¹¹

¹¹ Bronnen: Dominiek Sandra, “Een analfabeet is geen groot kind: de rol van tekstbetekenis en verklankingsregels bij het leren lezen door volwassenen”. In: Spiegel 14 (1996), nr. 1, blz. 55-72. En: Jeanne Kurvers, “Alfabetiseringsonderwijs aan allochtone volwassenen. Een reactie op Sandra”. In: Spiegel 14, nr. 2, blz. 39-52.

Eveneens specifiek voor volwassen analfabete tweedetaalleerders is dat het metalinguïstische bewustzijn niet ontwikkeld is tijdens de zogenaamde. ‘gevoelige periode’ die loopt tot de leeftijd van 11 jaar. De gevolgen zijn veel breder dan louter het feit dat zij niet kunnen lezen en schrijven. Het betekent ook dat het logisch denken, het abstraheren van de werkelijkheid en het zicht hebben op (taal)structuur onvoldoende ontwikkeld is. Dat wordt zoveel mogelijk opgevangen door de lees- en schrijfvoorwaarden voldoende uit te werken.

3. DE DOELGROEP

De cursist die een opleiding alfabetisering Nederlands tweede taal volgt in een centrum voor basiseducatie, is een volwassen cursist die Nederlands nodig heeft in allerlei persoonlijke en maatschappelijke situaties om binnen de samenleving te functioneren. Hij werd op basis van de intake georiënteerd naar een centrum voor basiseducatie (CBE). In dat centrum werd hij dan weer toegeleid naar een traject Alfa NT2.

Dé anderstalige analfabeet bestaat niet.

Sommigen zijn nooit of weinig naar school geweest. Ze zijn zeer laag geletterd, ook in hun moedertaal. Dat zegt op zich niets over hun leerbaarheid. Anderen hebben een basis van technisch lezen en schrijven in hun moedertaal, maar hun functionele lees- en schrijfvaardigheden zijn zeer beperkt.

Binnen de groep van volwassen analfabete tweedetaalleerders is er een aanzienlijke groep cursisten die nooit échte lezers worden. Diegenen die wel echte lezers worden, zullen hier nog altijd veel tijd voor nodig hebben en zullen beperkt blijven tot erg eenvoudig leesmateriaal. Een analfabeet is geen gealfabetiseerde die toevallig niet kan lezen en schrijven.¹²

Anders gealfabetiseerden hebben leren lezen en schrijven in hun eigen taal, maar dat schrift verschilt sterk van het Latijns alfabet. Omdat ze vaak over voldoende schoolse vaardigheden beschikken, en ook omdat zij het systeem van klank – tekenkoppeling vanuit hun eigen taal kennen, leren zij meestal op relatief korte tijd lezen en schrijven in het Nederlands.

Een aantal cursisten leert zeer traag, of kampt met één of ander leer- of cognitief probleem. Zij stagneren in hun leerproces. Niettemin dient opgemerkt dat er ook analfabete volwassenen zijn die vaak al jaren zelfredzaam zijn op sociaal en soms ook op professioneel vlak. En dat zonder voldoende geletterd te zijn.

¹² KURVERS, J. (2002). *Met ongeletterde ogen*, Tilburg.

4. STRUCTURERING

4.1 Het leergebied

Het leergebied Alfabetisering Nederlands tweede taal in de basiseducatie bestaat uit drie opleidingen. Het is niet evident om in te schatten welk traject het best past bij welke alfabetiseringscursist voor de start van een opleiding. Daarom is het noodzakelijk dat heroriënteren mogelijk is.

Een belangrijk element van de flexibilisering is de beperking tot een minimum aan volgordebetrekkingen tussen de modules. Een groot voordeel hiervan is dat de cesuren tussen de modules minder strak worden. In het nieuwe opleidingsprofiel kunnen cursisten die bijvoorbeeld niet slagen voor de module *Mondeling 1 Breakthrough persoonlijk* meegenomen worden naar de *module Mondeling 2 Breakthrough persoonlijk* omdat het parallelle modules zijn. Zij slagen dan eventueel op een later tijdstip voor beide modules. Daarnaast kunnen verschillende modules (ook over de vaardigheden heen) aaneengeschakeld worden op maat van de cursistengroep, de (de)centrale realiteit en/of de samenwerking met partnerorganisaties. Dat kan gebeuren in functie van werk, opleiding, opleiding naar werk of maatschappelijke integratie.

4.1.1. NT2 Alfa - Mondeling richtgraad 1 en schriftelijk richtgraad 1.1

De cursisten die over de leermogelijkheden beschikken om te leren lezen en schrijven worden bediend in de opleiding **NT2 Alfa - Mondeling richtgraad 1 en schriftelijk richtgraad 1.1**. Sommige cursisten zullen na enkele modules al kunnen doorstromen naar NT2, anderen zullen het volledige leertraject **NT2 Alfa Mondeling richtgraad 1 en schriftelijk richtgraad 1.1** volgen.

De meeste volwassen analfabeten zullen nooit échte lezers worden. Wie wel een echte lezer wordt zal blijvend veel tijd nodig hebben en beperkt blijven tot zeer eenvoudig leesmateriaal.¹³ De opleiding **NT2 Alfa - Mondeling richtgraad 1 en schriftelijk richtgraad 1.1** gaat op het schriftelijke vlak dan ook niet verder dan wat in het ERK overeenkomt met het niveau A1, breakthrough. Op mondeling vlak wordt het niveau richtgraad 1 (A2, waystage) vooropgesteld.

4.1.2. NT2 Alfa - Mondeling richtgraad 1

Uit de onderwijspraktijk is gebleken dat een bepaalde groep analfabete cursisten niet tot technisch lezen en schrijven komt. Zij stagneren in hun leerproces, hetzij op het vlak van lees- en schrijfvoorwaarden, hetzij in de loop van de technische modules. De opleiding **NT2 Alfa -Mondeling richtgraad 1** beoogt op mondeling vlak eenzelfde niveau als voor de cursisten die niet stagneren, namelijk niveau richtgraad 1 (A2, waystage). Op schriftelijk vlak wordt naar een minimale functionele zelfredzaamheid gestreefd. Dit niveau behelst een aantal schriftelijke vaardigheden die haalbaar zijn voor cursisten dit niet technisch kunnen leren lezen en schrijven maar zich via compensatiestrategieën, bijv. het inprenten van een beperkte set woordbeelden, kunnen behelpen. Dat niveau wordt niet omschreven in het ERK.

4.1.3. Latijns schrift basiseducatie

De opleiding **Latijns schrift basiseducatie** is bedoeld voor laaggeletterde andersgealfabetiseerde cursisten die een beperkte graad van alfabetisering hebben

¹³ KURVERS, J. (2002). *Met ongeletterde ogen*, Tilburg.

verworven in een taal met een ander dan het Latijnse schrift. Deze cursisten kunnen in vergelijking met volledige analfabeten vrij snel technisch leren lezen en schrijven in het Nederlands omdat ze reeds een bepaalde graad van alfabetisering verworven hebben in een andere taal met een ander schrift. Voor deze opleiding werd een specifieke selectie van basiscompetenties gemaakt. Na deze opleiding is de cursist voldoende vertrouwd met het Latijnse schrift om in de opleiding Nederlands tweede taal van de basiseducatie, bedoeld voor gealfabetiseerde anderstaligen, in te stappen. Deze (beperkte) opleiding kan niet gelinkt worden aan het ERK.

4.2 De geactualiseerde opleidingsprofielen

Elk opleidingsprofiel bestaat uit:

- een algemene voorstelling met
 - de relatie opleiding – referentiekader
 - de inhoudsopgave
 - de certificering
 - het niveau
 - de studieduur
 - de plaats van de opleiding in het leergebied
 - de modules
 - het leertraject
- de basiscompetenties van de opleiding
 - de domeinen en rollen
 - de tekstkenmerken
 - de vaardigheden
 - de lees- en schrijfvoorwaarden
 - het technisch lezen en schrijven
 - spreken/gesprekken voeren
 - luisteren
 - schrijven
 - lezen
 - de ondersteunende elementen
 - de kennis
 - de leerstrategieën
 - de communicatiestrategieën
 - de attitudes
- de modules van de opleiding
 - de situering van de modules in de opleiding
 - de instapvereisten
 - de studieduur
 - de basiscompetenties

Voor de formulering van de domeinen en rollen, tekstkenmerken, vaardigheden, ondersteunende elementen en attitudes werd een parallelie met de opleidingen NT2 (basiseducatie en secundair volwassenenonderwijs) aangehouden. De formulering stemt meer overeen met het opleidingsprofiel Nederlands tweede taal Richtgraad 1 van het

secundair volwassenenonderwijs dan met het ~~verge~~ OP NT2 Richtgraad 1 van de basiseducatie omdat het eerste meer recent geactualiseerd is en meer afgestemd is op het ERK dan het tweede. Op een aantal punten is evenwel om zeer specifieke redenen, eigen aan de doelgroep en de opleiding, afgeweken van de parallelle met de NT2-opleidingen. In de leeswijzer wordt daar verder op ingegaan.

4.3 Verkorte trajecten

In functie van de noden en de mogelijkheden van de cursisten kunnen verkorte trajecten worden ingericht. Ze verschillen enkel op het vlak van de duur van de andere opleidingsprofielen. Dat betekent dat het aantal modules van een verkort traject en de verdeling van de basiscompetenties over de modules identiek zijn aan het overeenkomstige standaardtraject.

Voor deze opleidingsprofielen zijn de volgende trajecten door de Vlaamse overheid goedgekeurd:

Standaardtraject	Standaardduur	Verkort
NT2 Alfa Mondeling richtgraad 1 en Schriftelijk richtgraad 1.1	19 X 60 = 1140 lestijden	19 x 30 lestijden
NT2 Alfa Mondeling richtgraad 1	10 X 60 = 600 lestijden	10 x 30 lestijden
Latijns schrift basiseducatie	1 X 60 + 1 X 120 = 180 lestijden	1 X 30 + 1 X 60 lestijden

5. DE LEESWIJZER

5.1 Domeinen en rollen

Het opleidingsaanbod Alfabetisering NT2 moet maximaal inspelen op individuele leerbehoeften van kandidaatcursisten. Cursisten volgen een opleiding Nederlands met verschillende doelen en vanuit verschillende interesses. Leren lezen en schrijven in het Nederlands maakt daar deel van uit. Ze functioneren in en participeren aan de maatschappij in de context waarin ze leven. Daarom moeten de functionele taaltaken uit de opleidingsprofielen worden ingebed in de domeinen waarin de cursisten Nederlands nodig hebben en in de rollen die zij zullen opnemen.

Het opleidingsprofiel stelt het volgende:

‘Om te komen tot efficiënt taalleren, is het belangrijk dat het taalleren zo snel mogelijk aansluit bij de behoeften en bij het einddoel van de cursisten en bij de vragen van de maatschappij. Het centrum en de cursisten brengen regelmatig samen de leertrajecten van de cursisten in kaart en bepalen hierbij in welke domeinen de cursisten Nederlands nodig zullen hebben en welke rol(len) zij in het Nederlands zullen opnemen.’

Bij het bepalen van het eindperspectief van de cursisten moet de focus per opleiding op minimaal 2 domeinen worden gelegd. Voor modules waarvan de benaming een domein

bevat, is geen keuze meer mogelijk. In elk domein worden minimaal twee rollen aangebracht die verschillend zijn van de rollen uit het andere domein.

De domeinen en rollen moeten als deel van de basiscompetenties worden gelezen.

5.1.1 Domeinen

De indeling in domeinen in de opleidingsprofielen is gebaseerd op het ERK. De officiële Nederlandse vertaling van het ERK zegt het volgende¹⁴:

'Elk geval van taalgebruik vindt plaats in de context van een bepaalde situatie binnen één van de domeinen (werkingssferen of aandachtsgebieden) waarin het sociale leven is geordend. De keuze van de domeinen waarop leerders worden voorbereid heeft verstrekkende gevolgen voor de keuze van situaties, doelstellingen, taken, thema's en teksten voor onderwijs- en toetsmaterialen en -activiteiten. (...)

Het aantal mogelijke domeinen is niet te bepalen omdat elk definieerbaar activiteiten- of interessegebied het belangrijkste domein kan zijn voor een bepaalde gebruiker of opleiding. Over het algemeen is het bij het leren en onderwijzen van talen nuttig om ten minste de volgende domeinen te onderscheiden:

- *het **persoonlijke** domein, waarin de betrokkene als privépersoon leeft, met aandacht voor het huiselijke leven met familie en vrienden, en zich overgeeft aan individuele activiteiten zoals lezen voor zijn of haar plezier, een dagboek bijhouden, zich wijden aan een speciale belangstelling of hobby, enzovoort;*
- *het **publieke** domein, waarin de betrokkene optreedt als lid van de samenleving in het algemeen, of van een bepaalde organisatie, en zich bezighoudt met uiteenlopende transacties voor uiteenlopende doeleinden;*
- *het **professionele** domein, waarin de betrokkene zijn werk doet of beroep uitoefent;*
- *het **educatieve** domein, waarin de betrokkene zich bezighoudt met een georganiseerde vorm van leren, in het bijzonder (maar niet noodzakelijkerwijs) binnen een onderwijsinstelling.*

Opgemerkt moet worden dat bij veel situaties meer dan één domein betrokken kan zijn."

Binnen deze OP's werd het aantal domeinen beperkt tot de bovenstaande 4.

5.1.2 Rollen

Binnen de verschillende domeinen nemen cursisten rollen op zich die aan algemene taaltaken een concrete invulling geven of die specifieke talige competenties met zich meebrengen. Alle basiscompetenties kunnen geconcretiseerd worden door invulling in een rol. Zo kan de basiscompetentie BE 040 BC055 'De cursist kan relevante gegevens begrijpen in persuasieve teksten.' concreet ingevuld worden vanuit de rol consument. De basiscompetentie kan dan bijvoorbeeld worden: 'Een cursist kan als consument, relevante gegevens begrijpen in een persuasieve tekst, zoals een advertentie.'

¹⁴ NEDERLANDSE TAALUNIE, *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment.* p. 86.

De in de opleidingsprofielen gehanteerde rollen zijn gebaseerd op de rollen van 'Doelgericht uit de startblokken', een maatwerkproject van de Nederlandse Taalunie voor beginnersdoelen NT2. <http://taalunieversum.org/onderwijs/nt2-beginnersdoelen/>

De rollen zijn:

- beheerder huisvesting en gezinsadministratie
- consument
- cursist/student
- vrijetijdsbesteder
- opvoeder
- werkende
- werkzoekende
- ondernemer

In het opleidingsprofiel is deze lijst niet limitatief en volgt er na de achtste rol een beletselteken. Naast de acht rollen van de Taalunie kunnen voor bepaalde taalleerders andere rollen relevant zijn, zoals de rol van verkeersgebruiker.

5.2 Tekstkenmerken

De tekstkenmerken moeten als deel van de basiscompetenties gelezen worden. Het zijn de intrinsieke kenmerken van een tekst en ze bepalen mee de moeilijkheidsgraad van een taaltaak.

De tekstkenmerken zijn onderverdeeld in de volgende categorieën:

- onderwerp (bv. voorspelbare, concrete, eenvoudige onderwerpen)
- taalgebruikssituatie (bv. expliciet aangeboden informatie, authentieke of semi-authentieke teksten, standaardregister)
- structuur/samenhang/lengte (bv. kort en eenvoudig gestructureerd)
- woordenschat/taalvariëteit (bv. frequente woorden en formuleringen)
- uitspraak/articulatie/intonatie (bv. duidelijk geïntoneerd en gearticuleerd in de standaardtaal)
- tempo/vlotheid (bv. laag, met lange pauzes)
- spelling/ interpunctie/lay-out (bv. nog systematisch basisfouten die over het algemeen het begrip niet in de weg staan).

5.3 Vaardigheden

5.3.1 Functionele taaltaken

Het opleidingsaanbod NT2 moet cursisten in staat stellen het Nederlands te gebruiken waar ze het nodig hebben om zo hun doelen te bereiken. Daarom zijn de basiscompetenties in de opleidingsprofielen geformuleerd als functionele taaltaken. Ze beschrijven wat cursisten met het Nederlands moeten kunnen doen in bepaalde communicatieve situaties. De basiscompetenties zijn een geïntegreerd geheel van en een complex samenspel tussen vaardigheden, kennis, strategieën en attitudes. Om functionele taaltaken uit te voeren moeten cursisten vaardigheden (spreken, gesprekken voeren, luisteren, schrijven, lezen) aan de dag leggen met verschillende gesproken en geschreven teksten (tekstsoorten en teksttypes) die voldoen aan bepaalde intrinsieke kenmerken (tekstkenmerken). De

informatie in die teksten moet op verschillende manieren worden verwerkt (verwerkingsniveaus). Bij de voorbereiding, de uitvoering en de controle van de functionele taaltaken moeten cursisten kunnen terugvallen op een aantal ondersteunende elementen: kennis, leer- en communicatiestrategieën en attitudes.

5.3.2 Tekstsoorten en teksttypes

In de basiscompetenties wordt aangegeven met welke tekstsoort de cursisten een taalkaak moeten kunnen uitvoeren: informatieve, prescriptieve, persuasieve of narratieve teksten.

Een basiscompetentie bevat slechts één tekstsoort.

Teksttypes worden in de basiscompetenties enkel opgenomen als ze niet exemplarisch zijn en dus bereikt en geëvalueerd moeten worden.

Ter verduidelijking van de basiscompetenties waarin geen teksttypes worden vermeld, volgen hier enkele voorbeelden:

Tekstsoort	Omschrijving	Voorbeelden van teksttypes
Informatieve teksten	het overbrengen van informatie	artikel, brief, documentaire, e-mail, folder, formulier, (telefoon)gesprek, interview, mededeling, nieuwsitem, schema, tabel, uiteenzetting, verslag
Prescriptieve teksten	het rechtstreeks sturen van het handelen van de ontvanger	gebruiksaanwijzing, handleiding, instructie, opschrift, publieke aankondiging, waarschuwing
Persuasieve teksten	het aanzetten tot handelen of tot de vorming van een mening	betoog, commentaar, debat, discussie, oproep, pamflet, reclameboodschap, (verkiezings-)propaganda
Narratieve teksten	het verhalend weergeven van feiten en gebeurtenissen	dagboek, film, luisterboek, reisverhaal, relaas, reportage, stripverhaal, verhaal

Eenzelfde tekst kan onder verschillende tekstsoorten geklasseerd worden. Dat hangt onder andere samen met het gehanteerde perspectief: dat van de maker of dat van de gebruiker. Een reclametekst kan veel informatie geven en zo ook informatief worden. Een artikel in een krant kan tegelijk narratief, informatief en persuasief zijn.

5.3.3 Verwerkingsniveaus

Het verwerkingsniveau van een taalkaak is naast de tekstsoort en de tekstkenmerken één van de bepalende factoren van de moeilijkheidsgraad. Het verwerkingsniveau is het niveau waarop de informatie in een taalkaak verwerkt kan worden. Soms moeten taalgebruikers de informatie in een tekst gewoon begrijpen of weergeven. Soms gaat de informatieverwerking verder dan louter begrip of weergave en moet de cursist iets met de informatie doen (vb. volgorde veranderen, structureren, enz.) of moet hij zich er een mening over vormen.

In het Vlaamse onderwijs worden voor de talen vier verwerkingsniveaus onderscheiden: kopiëren, beschrijven, structureren en beoordelen, waarbij de moeilijkheidsgraad meestal in stijgende lijn gaat. De verwerkingsniveaus zijn echter geen exact te onderscheiden kenmerken van tekstverwerking. Meestal wordt beschrijven als het meest eenvoudige gezien en beoordelen als het meest complexe, maar soms kan beschrijven moeilijker zijn dan beoordelen, afhankelijk van de tekst(soort) die wordt aangeboden. De niveaus moeten eerder gezien worden als een glijdende schaal.

Verwerkings-niveau	Omschrijving	Voorbeelden
Kopiëren	informatie letterlijk weergeven; herhalen wat gezegd of geschreven is; zo getrouw mogelijk imiteren; er gebeurt geen wezenlijke verwerking van de aangeboden informatie	nazeggen, overschrijven, overnemen, kopiëren, uit het hoofd leren van een frase
Beschrijven	kennis nemen van aangeleverde informatie of de verkregen informatie in min of meer dezelfde vorm weergeven; in de informatie als zodanig wordt geen 'transformatie' aangebracht	invullen, globaal weergeven, beschrijven, navertellen, een kookboek raadplegen om een gerecht klaar te maken, genietend lezen
Structureren	de informatie een andere structuur geven dan die waarin ze werd gepresenteerd: onderdelen van de informatie selecteren, verbanden tussen stukjes informatie ontdekken	ordenen, rangschikken, een artikel lezen om samen te vatten
Beoordelen	informatie uit verschillende bronnen vergelijken en/of aangeboden informatie met de eigen voorkennis van het onderwerp vergelijken	beoordelen, (be)argumenteren, recepten vergelijken in verschillende kookboeken voor een bespreking van de kwaliteit van de kookboeken, een filmrecensie schrijven op basis van reacties uit het publiek

In de Alfa NT2-opleidingen van de basiseducatie worden de verwerkingsniveaus niet expliciet vermeld. In de NT2-opleidingen van het volwassenenonderwijs en in het leerplichtonderwijs gebeurt dat wel. In de Alfa NT2-opleidingen zijn de verwerkingsniveaus beperkt tot kopiëren en beschrijven. Dan is explicitering een overbodige verzwaring: het handelingswerkwoord maakt voldoende duidelijk wat wordt gevraagd.

5.4 Ondersteunende elementen

In functie van de voorbereiding, de uitvoering, de controle van de taaltaken moeten cursisten een beroep kunnen doen op een aantal ondersteunende elementen: kennis, communicatie- en leerstrategieën, en attitudes.

5.4.1 Kennis

De kennis ondersteunt via inzicht in allerlei taalverschijnselen en reflectie op eigen en andermans taalgebruik, de ontwikkeling van de basiscompetenties. Kennis alleen heeft geen functie op zich, er is altijd een relatie met de taaltaken. Naargelang van de taaltaak zal het ene of het andere aspect meer nadruk krijgen. De kennis is onderverdeeld in de volgende categorieën:

- woordenschat
- grammatica
- fonologie (spreken, luisteren)
- orthografie (schrijven, lezen)
- sociolinguïstische trefzekerheid

- thematische ontwikkeling
- coherentie en cohesie.

5.4.2 Strategieën

Strategieën helpen een cursist een taalkaak gericht en efficiënter uit te voeren. Het zijn planmatige technieken, procedures, handelwijzen die elke taalgebruiker min of meer bewust hanteert en die door onderwijs ontwikkeld en versterkt worden.

Strategieën moeten bereikt worden: cursisten moeten ze kunnen toepassen in een niveau, met alle teksten van dat niveau.

Binnen de strategieën wordt een onderscheid gemaakt tussen communicatiestrategieën en leerstrategieën. Communicatiestrategieën ondersteunen het talig functioneren. Leerstrategieën ondersteunen het leerproces. Binnen de leerstrategieën wordt er een verschil gemaakt tussen talige leerstrategieën en niet-talige (reflectieve) strategieën.

5.4.3 Attitudes

Een attitude drukt een bereidheid uit actie te ondernemen. Elke attitude geldt als een na te streven basiscompetentie. Daarom staat er een asterisk * bij.

5.5 Vergelijking met het opleidingsprofiel NT2

5.5.1 Functionele basiscompetenties

De basiscompetenties van de vaardigheden spreken/gesprekken voeren, luisteren, schrijven en lezen komen grotendeels overeen met het recent herwerkte opleidingsprofiel Nederlands tweede taal Richtgraad 1 van het secundair volwassenenonderwijs.

Omwille van de afstemming op het ERK en de specificiteit van de doelgroep werd voor de formulering van deze basiscompetenties de parallellie op enkele punten verlaten:

- bij de basiscompetenties wordt geen verwerkingsniveau geëxpliciteerd omdat het ERK deze beschrijvingswijze niet hanteert en omdat enkel kopiëren en beschrijven voorkomen. Het onderscheid is telkens duidelijk door het handelingswerkwoord bijv.

BC039	Informatie vragen in informatieve teksten
-------	---

- bij luisteren en lezen zijn de doelen beperkt tot “relevante gegevens” begrijpen en dus nergens “alle gegevens” of “alle relevante gegevens” begrijpen, bijv.

BC061	relevante gegevens begrijpen in informatieve teksten
-------	--

- vooral bij de vaardigheid luisteren werden enkele basiscompetenties van breakthrough verschoven naar waystage, bijv.

BC064	het globale onderwerp bepalen in informatieve teksten
-------	---

- in de basiscompetenties luisteren (waystage) wordt ‘de gedachtegang volgen’ niet weerhouden .
- bij lezen en schrijven werden een aantal basiscompetenties weggelaten omdat ze te hoog gegrepen zijn of niet zinvol zijn voor deze specifieke doelgroep, bijv. iets voor zichzelf noteren; anderzijds worden bij lezen extra basiscompetenties, die als uiterst relevant voor de doelgroep analfabeten worden beschouwd, toegevoegd, bijv.

BC076	teksten herkennen aan uiterlijke kenmerken
BC082	cijfergegevens begrijpen in informatieve teksten

Daarnaast werd hier en daar de parallelle met het recent herwerkte opleidingsprofiel Nederlands tweede taal Richtgraad 1 van het secundair volwassenenonderwijs verlaten omwille van de duidelijkheid of leesbaarheid:

- bij lezen en luisteren werd omwille van de eenvormigheid steeds gekozen voor het handelingswerkwoord “begrijpen” en werd dus “selecteren” vervangen door “begrijpen”, bijv.

BC055	relevante gegevens begrijpen in informatieve teksten
-------	--

- basiscompetenties die twee handelingswerkwoorden bevatten werden in principe steeds in twee basiscompetenties opgedeeld, bijv.

BC039	informatie vragen in informatieve teksten
BC040	informatie geven in informatieve teksten

- verschillende basiscompetenties werden voor de duidelijkheid eenvoudiger geherformuleerd; zo is in dit voorbeeld is “een probleem of een klacht” herleid tot “een probleem”:

BC048	een probleem formuleren
-------	-------------------------

- wanneer de basiscompetenties tekstkenmerken bevatten werden deze kenmerken geschrapt omdat die al opgenomen zijn in de rubriek met de tekstkenmerken, in dit voorbeeld werd “eenvoudige” voor “instructie” weggelaten

BC056	relevante gegevens begrijpen in een instructie
-------	--

5.5.2 Ondersteunende elementen

De ondersteunende elementen op het vlak van **kennis** komen bijna volledig overeen met het recent herwerkte opleidingsprofiel Nederlands tweede taal Richtgraad 1 van het secundair volwassenenonderwijs.

Waar het opleidingsprofiel Nederlands tweede taal Richtgraad 1 van het secundair volwassenenonderwijs afwijkt van het ERK (waar het weliswaar op gebaseerd is) is die afwijking onder de loep genomen en is hier en daar meer teruggegrepen naar de formulering uit het ERK.

Bijv. bij kennis, fonologie (spreken, luisteren):

BC 090	de uitspraak van een zeer beperkt repertoire van geleerde woorden en frasen kennen
--------	--

Hier en daar zijn bij “kennis” elementen specifiek voor de doelgroep toegevoegd.

Bijv. bij Orthografie (schrijven, lezen)

BC 094	kennis hebben van de lees- en schrijfrichting
--------	---

De **leer- en communicatiestrategieën** zijn omwille van de specificiteit van de doelgroep grondig herwerkt in vergelijking met die uit het opleidingsprofiel Nederlands tweede taal Richtgraad 1 van het secundair volwassenenonderwijs. Zoals eerder aangegeven heeft het analfabeet zijn immers bredere gevolgen dan het niet kunnen lezen en schrijven. Een analfabeet is geen gealfabetiseerde die toevallig niet kan lezen en schrijven.¹⁵

De **attitudes** komen bijna volledig overeen met het recent herwerkte opleidingsprofiel Nederlandse tweede taal Richtgraad 1 van het secundair volwassenenonderwijs. Omwille van de specificiteit van de doelgroep, die een traag en soms moeizaam leerproces doormaakt, werd één attitude m.b.t doorzettingsvermogen toegevoegd.

¹⁵ KURVERS, J. (2002). *Met ongeletterde ogen*, Tilburg.